

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Zbyněk Pazourek

**Volný čas odsouzených mužů ve výkonu trestu
odnětí svobody**

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne podpis studenta

Poděkování

Rád bych zde poděkoval mému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Vladovi Balabanovi, Ph.D. za jeho rady a čas, který mi věnoval při zpracování mé bakalářské práce. V neposlední řadě také děkuji zaměstnancům Věznice Rapotice za spolupráci a pomoc s provedením výzkumu.

ANOTACE

Jméno a přímení:	Zbyněk Pazourek
Pracoviště:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Vlado Balaban, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024

Název bakalářské práce:	Volný čas odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody
Název bakalářské práce v anglickém jazyce:	Leisure time for convicted men serving prison sentences
Anotace bakalářské práce:	Bakalářská práce se zabývá způsobem trávení volného času odsouzených ve věznicích. Teoretická část je zaměřena na způsoby trávení volného času ve věznicích, na organizaci vězeňské služby a výkon vězeňství. Praktická část je realizována pomocí kvantitativního dotazníku, který se věnuje výzkumu volného času odsouzených ve věznicích.
Klíčová slova:	Volný čas, výkonu trestu odnětí svobody, odsouzení, věznice
Anotace bakalářské práce v angličtině:	The bachelor thesis deals with the way of spending free time of convicts in prison. The theoretical part focuses on the ways of spending leisure time in prison, the organization of the prison service and the performance of the prison system. The practical part is carried out by means of a quantitative questionnaire, which is devoted to the research of convicts' leisure time in prison
Klíčová slova v angličtině:	Leisure time, serving a prison sentence, conviction, prison
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1. Dotazník
Rozsah práce:	45 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Úvod	Chyba! Zložka není definována.
1 Výkon vězeňství	8
1.1 Specializované oddělení (SpO) pro trvale pracovní nezařaditelné	8
1.2 Výkon trestu a program zacházení	8
1.3 Příprava odsouzených na propuštění	10
1.4 Program „3Z”	11
2 Vnitřní řád pro odsouzené	13
2.1 Vycházky	13
2.2 Návštěvy	13
2.3 Duchovní služby a jejich zajišťování	14
3 Zacházení s vězni	16
3.1 Programy zacházení	16
3.2 Práce	17
3.3 Aktivity ve volném čase	18
3.4 Sport	20
3.5 Projekty zážitkové pedagogiky	22
3.6 Negativní jevy ve vězení	22
3.7 Prizonizace a “druhý život”	24
4 Organizace vězeňské služby	28
4.1 Organizační jednotky Vězeňské služby České republiky	28
4.2 Úkoly Vězeňské služby	29
5 Praktická část	31
5.1 Cíle práce	31
5.2 Výzkumné otázky	31
5.3 Metodologie	31
5.4 Výsledky dotazníkového šetření	32

5.5 Shrnutí výsledků	39
Závěr	41
Seznam literatury	43
Seznam zkratek	45
Přílohy	46

Úvod

Za téma své bakalářské práce jsem si zvolil „Volný čas odsouzených mužů ve věznici“. Konkrétní lokalitu jsem vybral Věznici Rapotice. Toto prostředí je mi velice blízké a provází mě celou moji pracovní kariéru a rád bych se dozvěděl, jakým způsobem tráví volný čas odsouzení v dnešní době. Jako hlavní cíl jsem si zvolil zmapovat specifika trávení volného času odsouzenými muži v prostředí věznice.

V první kapitole charakterizují výkon vězeňství, jak probíhá příprava na propuštění a rozebereme zde specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné a okrajově se dotkneme i programu zacházení. Druhá kapitola se bude zabývat vnitřní řádem pro odsouzené a volnočasovým aktivitám v něm. Ve třetí kapitole charakterizují zacházení s vězni a zde do hloubky popíší program zacházení, volnočasové aktivity ve věznici, sport, projekty zážitkové pedagogiky a okrajově se dotkneme i negativních jevů ve věznici a prizonizace. Ve čtvrté kapitole budu popisovat organizaci Vězeňské služby a úkoly Vězeňské služby.

Ve druhé části bakalářské práce se budu zabývat praktickou částí, kde jsou prezentovány výsledky výzkumu, který byl realizován pomocí dotazníku. Dotazník byl předán odsouzeným se souhlasem ředitele. Výsledky byly znázorněny pomocí grafů. V závěru a diskuzi jsou popsány výsledky dotazníku.

1 Výkon vězeňství

1.1 Specializované oddělení (SpO) pro trvale pracovní nezařaditelné

Specializované oddělení (SpO) pro odsouzené trvale pracovní nezařaditelné je ve Věznici Rapotice zřízeno pro muže odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou. Účelem SpO je diferencované zacházení s odsouzenými s ohledem na jejich věkové a zdravotní zvláštnosti. (Vězeňská služba ČR, n.d.a)

Odsouzení jsou do SpO zařazováni podle kritérií, která stanovuje § 69 zákona č. 169/1999 Sb. Cílem je umožnění handicapovaným odsouzeným výkon trestu odnětí svobody v prostředí, které nebude dále zhoršovat jejich zdravotní stav, vést odsouzené k pozitivní změně hodnotové orientace, ke smysluplnému trávení volného času a podporovat takové postoje, které odsouzenému pomohou vést řádný život po propuštění na svobodu, a v neposlední řadě také minimalizace možnosti zneužívání fyzicky i psychicky slabších odsouzených. (Vězeňská služba ČR, n.d.a)

Programy zacházení (dále PZ) jsou přizpůsobeny potřebám jednotlivých odsouzených, jsou odsouzeným průběžně ve stanovených termínech vyhodnocovány a podle potřeby, zejména z důvodu posílení pozitivních změn chování, aktualizovány. Odsouzení umístění na SpO pro trvale pracovní nezařaditelné se pravidelně účastní speciálně výchovné aktivity Komunitní setkávání v SpO. Dále podle svých potřeb a možností využívají také nabídky aktivit, které nabízí věznice. (Vězeňská služba ČR, n.d.a)

1.2 Výkon trestu a program zacházení

Ve Věznici Rapotice jsou umístění dospělí muži odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou. Podle vnitřního členění jsou zde oddělení s nízkým, středním i vysokým stupněm zabezpečení. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

PZ je výchovný prostředek vedoucí k přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin, ke snižování nebezpečí recidivy kriminálního chování a k přípravě na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění. Tímto je naplňován stanovený účel výkonu trestu. PZ se skládá z cílů, které jsou v jednotlivých oblastech podporovány konkrétními aktivitami v návaznosti na výstupy z komplexní zprávy. Cílem programu zacházení je příprava odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

Vlastní realizace PZ vychází ze Zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Všem odsouzeným ve Věznici Rapotice v průběhu pobytu na nástupním oddělení je stanoven PZ, případně je aktualizován. PZ je stanovován po individuálních pohovorech s odbornými zaměstnanci (vychovatel nástupního oddělení, psycholog, soc. pracovník a spec. pedagog), po prostudování spisu odsouzeného a po vyhodnocení zprávy Souhrnných analýz rizik a potřeb odsouzených (SARPO). Určený PZ tedy přihlíží k individualitě každého odsouzeného a k možnostem a potřebám věznice. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

Ve Věznici Rapotice v současné době běží 10 druhů vzdělávacích aktivit, 13 druhů speciálně výchovných aktivit a 9 druhů zájmových aktivit. Jsou to následující aktivity:

- Aktivity PZ vzdělávací: výuka anglického jazyka, výuka německého jazyka, výuka českého jazyka (rozděleno pro cizince a ostatní), dějepis, zeměpis, základy finanční gramotnosti, základy PC, základy pravidel silničního provozu a edukace mladých dospělých odsouzených;
- Aktivity PZ speciálně výchovné: setkávání drogově závislých, poradenství drogové prevence, sociálně právní poradenství, komunitní setkávání ve výstupním oddělení, komunitní setkávání na odd. pro trvale pracovně nezařaditelné, sociálně psychologický výcvik, psychosociální poradenství, etiketa, sebeobslužné činnosti – vaření, společenské chování, diskuzní klub, program ZZZ (zastav se, zamysli se, změň se), základy viktimologie;
- Aktivity PZ zájmové: keramika, rukodělné a výtvarné techniky, zahrádkářský kroužek, kroužek sportovních her, kroužek filmového diváka, kroužek společenských her, hudební kroužek, rybářský kroužek, kondiční cvičení a nově i chov daňků. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

Aktivity vedou specialisté oddělení výkonu trestu, tedy odborní zaměstnanci, zejména vychovatelé, psychologové, sociální pracovníci a speciální pedagogové. Program zacházení je dále doplněn duchovní péčí, dalšími resocializačními programy, činnostmi bezdrogové zóny, extramurálními aktivitami a další činností. Je na místě zdůraznit, že i v souvislosti s novou koncepcí vězeňství je největší pozornost věnována aktivitám pracovním. V současnosti je zaměstnáno přes tři sta odsouzených, což činí skoro 50 % stavu. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

Výše uvedené činnosti, resocializační programy a bezdrogová zóna jsou nedílnou součástí všeobecné standardní nabídky aktivit programu zacházení ve Věznici Rapotice, které se vzájemně propojují a doplňují. Není nadsázkou, když uvedu, že se jedná o uvádění moderních trendů v současné české penologii do praxe. Přestože tato činnost klade vysoké nároky na odborné zaměstnance Vězeňské služby České republiky (VSČR), na jejich

vzdělanost, psychickou odolnost či pracovní nasazení, jsme přesvědčeni, že je to správný způsob a směr práce s odsouzenými v systému zdejšího vězeňství. Věznice Rapotice bude i nadále ve stejném duchu pokračovat v této náročné převýchovné práci. Myslím si, že nejbližší budoucnost ukáže, že tato cesta je správná. (Vězeňská služba ČR, n.d.b)

1.3 Příprava odsouzených na propuštění

Odsouzení ve Věznici Rapotice jsou připravováni na život po propuštění zejména ve výstupních odděleních. Za spolupráce odborných zaměstnanců si odsouzení vytvářejí podmínky pro soběstačný způsob života po propuštění v souladu se zákonem. (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

Ve věznici Rapotice jsou tři výstupní oddělení – s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. Umístění odsouzeného do výstupního oddělení je realizováno na návrh odborných zaměstnanců po schválení ředitelem věznice. Podle platných norem jsou zde umísťováni odsouzení, kteří mají delší trest než 3 roky a přetrvávají u nich nedořešené problémy spojené s propuštěním, a ti, kterým je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života. Cílem pobytu odsouzených na tomto oddělení je zajištění plynulého přechodu jedince z vězeňského prostředí do společnosti po dlouhodobém pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody. Ve výstupním oddělení pracuje s odsouzenými tým odborných zaměstnanců, který se jim snaží pomáhat zejména v oblasti prohlubování návyků a dovedností potřebných pro život na svobodě. (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

Odsouzení mají na výstupním oddělení zvýhodněné podmínky ubytování – jsou umístěni maximálně po čtyřech v moderně zařízených ložnicích. Součástí vybavení je také kulturní místnost s televizorem, kuchyňka se sporákem, chladničkou a mikrovlnnou troubou s možností přípravy jednoduchých teplých i studených pokrmů. K realizaci sebeobslužných činností je dále vybaveno výstupní oddělení přístroji a pomůckami pro praní, žehlení a sušení prádla. (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

V rámci stanoveného Programu zacházení probíhají každý týden komunitní setkávání odsouzených, zařazených do výstupního oddělení. Tato společná setkání mají za cíl řešit aktuální problémy a seznámit odsouzené s programem výstupního oddělení na další období. Snahou je vést odsouzené k samostatnosti a odpovědnosti v rozhodování a k aktivnímu podílu na dění v oddělení (např. v oblasti estetizace). (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

Odsouzení se dále učí orientovat v jednání s úřady a institucemi, vyplňovat různé formuláře potřebné v běžném životě. Do věznice pravidelně docházejí pracovníci Probační

a mediační služby ČR (pracoviště Třebíč), Oblastní charity Třebíč, pracovníci občanského sdružení Podané ruce, sociální kurátoři magistrátů měst a městských úřadů, pracovnice Městského úřadu Náměšť nad Oslavou (zajištění platných dokladů totožnosti), pracovnice OÚ Rapotice (úřední ověřování podpisů), konzulové ambasad cizích států v ČR a další. Nově je navázána spolupráce s o.p.s. Romodrom. (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

Pracovní činnost odsouzených je realizována prostřednictvím pracovního zařazení uvnitř či mimo věznici, brigádnické činnosti, úklidových a estetických prací pro potřeby věznice. Odsouzení se mohou zapojit do celé řady vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivit. Ke kontaktu se životem „za zdí“ jsou realizovány společné i individuální aktivity, jako jsou např. opuštění věznice v souvislosti s Programem zacházení za přítomnosti zaměstnance věznice (návštěva Památníku Bible kralické v Kralicích nad Oslavou nebo návštěva Obecního úřadu v Náměšti nad Oslavou spojená s prohlídkou města), opuštění věznice v souvislosti s návštěvou (pouze s rodinnými příslušníky, bez přítomnosti zaměstnance věznice), případně přerušeni výkonu trestu odnětí svobody. Během přerušeni trestu mnozí z nich předběžně kontaktují budoucí zaměstnavatele a řeší otázky ubytování po propuštění. (Vězeňská služba ČR, n.d.c)

1.4 Program „3Z”

„Zastav se, zamysli se a změň se“ – to jsou hlavní myšlenky resocializačního programu, který směřuje ke změně myšlení a chování odsouzených ve vztahu k páčání trestné činnosti. Od roku 2014 je pravidelně realizován i ve Věznici Rapotice. (Vězeňská služba ČR, n.d.d)

Program „3Z“ – Zastav se, zamysli se a změň se – byl vytvořen adaptací programu „Stop, Think and Change“ londýnské probační služby v letech 2005 a 2006. Společná pracovní skupina Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby České republiky po úpravě manuálu anglického programu provedla jeho pilotáž ve třech věznicích a třech probačních střediscích. Po skončení projektu VS ČR zavedla program „3Z“ do penitenciární praxe. (Vězeňská služba ČR, n.d.d)

Ve Věznici Rapotice probíhá tento resocializační program pravidelně dvakrát ročně, a to v jarním a podzimním běhu. Tento program spadá do oblasti speciálně výchovných aktivit Programu zacházení. Činnost zajišťují odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu, kteří byli na tuto činnost speciálně vyškoleni. (Vězeňská služba ČR, n.d.d)

Hlavním cílem programu „3Z“ je vést odsouzené k vytvoření vlastního adekvátního

náhledu na jejich trestnou činnost, uvědomění si a přijetí konkrétních důsledků vyplývajících z páčání trestné činnosti. Jednotlivé body programu podněcují odsouzené ke změně myšlení a postojů vedoucích ke kriminálnímu jednání.

Odsouzení jsou motivováni k získání nových sociálních dovedností a k nekriminálnímu soběstačnému způsobu života po propuštění. (Vězeňská služba ČR, n.d.d)

2 Vnitřní řád pro odsouzené

2.1 Vycházky

Odsouzený zařazený do nízkého stupně zabezpečení ve věznici s ostrahou se pohybuje ve věznici ve vymezeném prostoru. Tento prostor je osazen tabulemi označujícími jeho hranici. Ve vyznačeném prostoru se odsouzený zařazený do nízkého stupně zabezpečení ve věznici s ostrahou pohybuje bez omezení v čase od 6:00 do 19:30 hod., vyjma doby střídání dozorců a strážní směny, navádění návštěv odsouzených, navádění odsouzených z jiných oddílů k odběru stravy a v odůvodněných případech z rozhodnutí služebního funkcionáře. Doba vycházek může být upravena podle povětrnostních podmínek (snížená viditelnost apod.) při zachování zákonných podmínek. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

Odsouzený zařazený do středního a vysokého stupně zabezpečení ve věznici s ostrahou vykonává vycházky podle ČRD v prostoru vymezeném příslušníkem zajišťujícím realizaci vycházek.

Ke sportování v rámci vycházek používá odsouzený výhradně vlastní sportovní oděv. Vlastní sportovní oděv mohou mít odsouzení bez kombinace s ústavním oděvem.

Sportovním oděvem určeným k realizaci vycházek se rozumí: a) kraťasy nebo 3/4 kraťasy, b) triko bez kapuce krátký nebo dlouhý rukáv, c) tepláky, funkční kalhoty, legíny, d) tepláková nebo sportovní souprava bez kapuce, e) bunda bez kapuce, f) tenisky, g) čepice. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

2.2 Návštěvy

V písemné žádosti o návštěvu uvede odsouzený datum plánované návštěvy, jména, příjmení a adresy osob včetně nezletilých dětí. Žádost spolu s korespondencí nebo nadepsanou obálkou předá odsouzený v dostatečném předstihu zpravidla vychovateli. V individuálních případech může být odsouzenému z výchovných nebo závažných důvodů, s přihlédnutím ke kapacitním možnostem návštěvní místnosti, povolen jiný termín konání návštěvy, než který byl předem stanoven ředitelem věznice nebo než jak jsou stanoveny standardní návštěvní dny věznice. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

Během návštěvy je odsouzený povinen chovat se slušně a ohleduplně k ostatním osobám. Předávání jakýchkoli věcí mezi odsouzeným a navštěvujícími bez předchozího souhlasu ředitele věznice nebo jím pověřeného zaměstnance je zakázáno. (Interní dokumenty

Věznice Rapotice, 2004)

Návštěvníci se s odsouzeným mohou přivítat a rozloučit běžným společenským způsobem. Intimní kontakt není v průběhu standardních návštěv povolen. Návštěva probíhá v souladu se zásadami slušného chování. Pohyb dětí bez dohledu a doprovodu dospělých návštěvníků v návštěvní místnosti a dalších prostorech není povolen. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

V průběhu standardní návštěvy je povolen osobní kontakt mezi odsouzeným a nezletilým dítětem (pochování apod.). V případě, že vznikne důvodné podezření, že je dítě využíváno jako prostředek k pronášení nepovolených věcí, je zaměstnanec věznice oprávněn kontakt přerušit. Osobní kontakt mezi odsouzeným a nezletilým dítětem není povolen v případě realizace návštěvy za dělicí přepážkou. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

V odůvodněných případech může být na základě žádosti odsouzeného ředitelem věznice nebo jím pověřeným zaměstnancem rozhodnuto o rozdělení návštěvy odsouzeného na více oddělených časových úseků rozvržených do kalendářního měsíce. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

Odsouzený, který má povolenou návštěvu (platnou povolenku k návštěvě) a v době určené k vykonání návštěvy je přemístěn na přechodnou dobu (trvající déle než 14 dní) do jiné věznice, má nárok na uskutečnění návštěvy v rozsahu práva uvedeného v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

Návštěva bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby není nároková, povoluje ji na návrh odborné komise ředitel věznice. O termínu návštěvy rozhoduje VOVT. Návštěvy se může zúčastnit okruh osob vymezených v § 22 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. (Interní dokumenty Věznice Rapotice, 2004)

2.3 Duchovní služby a jejich zajišťování

Z církví a náboženských společností, které získaly oprávnění k výkonu zvláštních práv (duchovní služby ve věznicích) podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), ve znění pozdějších předpisů, působí ve věznici Rapotice tyto církve a náboženská společnost:

- Církev římskokatolická,
- Křesťanské sbory,

- Náboženská společnost Svědkové Jehovovi,
- Apoštolská církev. (Vězeňská služba ČR, 2024)

Mimo výše uvedené církve a náboženskou společnost mohou na základě Dohody o duchovní službě ve věznici působit i jiné církve a náboženské společnosti. (Vězeňská služba ČR, 2024)

Církve a náboženské společnosti docházejí do věznice podle schváleného harmonogramu, který je odsouzeným k dispozici v každém oddíle. (Vězeňská služba ČR, 2024)

Odsouzený, který má zájem o rozhovor s kaplanem či poskytnutí duchovní služby, žádá písemně o setkání prostřednictvím vychovatele. Bližší informace o duchovních službách ve věznici poskytne odsouzenému po podané žádosti kaplan. (Vězeňská služba ČR, 2024)

O duchovní službu může požádat každý bez ohledu na náboženské vyznání či církevní příslušnost, i nevěřící. (Vězeňská služba ČR, 2024)

3 Zacházení s vězni

3.1 Programy zacházení

Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutné zmapovat výchozí terén, tj. bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se každý jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu trestu odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře (v případě potřeby i dalších lékařů – specialistů), psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovníce, popřípadě i duchovního. Koordinace této i nezbytné další spolupráce (trvajících po celou dobu uvěznění odsouzeného) přísluší zkušenému speciálnímu pedagogovi. Shromážděný výchozí materiál musí obsahovat minimálně následující fakta:

- základní data o osobě odsouzeného, o jeho trestném činu a uloženém trestu (případně i o jeho předchozích zločinech a trestech),
- lékařská doporučení (nikoli tedy lékařské diagnózy – ty mohou i pro tento účel zůstat lékařským tajemstvím), upozornění na nutná omezení a zdravotní rizika ve vztahu k pracovním, vzdělávacím, sportovním či dalším důležitým aktivitám odsouzeného,
- důkladnou (především sociální) anamnézu,
- psychologickou charakteristiku odsouzeného včetně jeho postojů ke spáchání trestného činu (případně i oběti) a uloženému trestu, rovněž tak podstatná rizika (moderní penologický pojem “risk assesment” znamená vyhodnocení konkrétního rizika nebezpečnosti vězně pro společnost – (Jílek, 2004), problémy, obtíže a překážky, které nyní, tj. v začátku trestu odnětí svobody, brání budoucí dobré reintegraci odsouzeného do společnosti – právě na jejich odstranění, překonání nebo alespoň zmírnění bude třeba zaměřit zacházení s odsouzeným po celou dobu trvání jeho uvěznění. Na tomto místě je nutné učinit důležitou poznámku: orientace na budoucí propuštění již od počátku uvěznění (a nikoli jen na bezporuchový průběh trestu odnětí svobody, ačkoliv ten je bezpochyby důležitým dílčím cílem zacházení) významně charakterizuje soudobé evropské penologické myšlení (Graf, 1997).

Předpokládejme tedy poměrně rozsáhlou i obsáhlou znalost stavu, ve kterém se odsouzený nachází v začátku výkonu trestu odnětí svobody. Pak nás logika věcí vede k uznání užitečnosti zpracování neformálního, výrazně individuálního programu zacházení. Zde lze oprávněně očekávat, že program zacházení bude obsahovat časově rozvržený sled vhodných činností (aktivit odsouzeného i konání vězeňských pracovníků) sledujících dosažení

žádoucích cílů, tj.:

Pozitivních změn chování a osobnosti odsouzeného. Neortodoxně pojaté programování by mělo být realizováno minimálně v následujících oblastech:

- Aktivit ve “volném čase”;
- Poradenství (doprovod), terapie;
- Práce;
- Vzdělávání (profesní i všeobecné).

Konkrétní programy zacházení jsou sice v České republice formálně celostátně sjednocené (též jejich zaznamenáváním do standardizovaných tiskopisů). Přesto v každé věznici (vazební věznici) nesou osobitou pečeť svých zpracovatelů zejména koordinátorů pracovních týmů, tj. Speciálních pedagogů. (Hála, 2006, s. 122-123)

3.2 Práce

Také v různých systémech zacházení s vězni byla práce v minulosti a je i v současnosti považována za základní a naprosto nezastupitelný pozitivní faktor. Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti. Takto uspořádaná práce odsouzených, vykonávaná navíc v podmínkách odpovídajících mimovězeňskému standardu (a též spravedlivě odměňovaná), utváří v žádoucím směru vztah odsouzeného k práci vůbec (práce jako typicky lidská potřeba), k práci jako prostředku uspokojování dalších potřeb a zájmů (což evidentně u odsouzených osob nebývá samozřejmostí). Pracovní aktivita odsouzeného přispívá zásadním způsobem ke snižování jeho případné agresivity, k celkovému zklidnění a harmonizaci psychosomatických funkcí i k psychosociální adjustaci. Pomáhá tak optimalizovat výkon trestu odnětí svobody i ve smyslu prevence mimořádných událostí. Terapie prací je organickou součástí léčby a zacházení s vězni drogově závislými, případně postiženými duševními nebo behaviorálními poruchami. V neposlední řadě má práce pro odsouzeného (a pro společnost) značný význam ekonomický. Z jeho odměny za práci se hradí celá řada položek: výživné pro děti odsouzeného, náklady na výkon trestu odnětí svobody, případné náklady na předchozí výkon vazby, tzv. cizí pohledávky (např. náklady trestního řízení, dlužné výživné a další exekuce pro oprávněné fyzické nebo právnické osoby, pohledávky související s dříve uzavřenými dohodami...), úložné a kapesné (nepřehlédnutelný je silný motivační efekt zejména pravidelně vypláceného kapesného – to je součástí zákonně uplatňovaného systému odměn a trestů a jako takové může být zvyšováno nebo snižováno závislostí na plnění povinností,

chování a jednání odsouzeného). (Hála, 2006, s.124)

Jak již bylo zdůrazněno, práce je nejdůležitějším prostředkem zacházení s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Penologové i penitenciární praktici z německého jazykového okruhu v těchto souvislostech vždy hovoří o třech pilířích zacházení s vězni, zejména s mladistvými a mladými dospělými – jsou jimi práce, vyučování a sport. Získání a upevnění návyků pracovat zvyšuje ve značné míře šanci odsouzeného na reintegraci do svobodné společnosti po propuštění z vězení. Proto zcela v souladu s evropskou vězeňskou filozofií prezentovanou evropskými vězeňskými pravidly ukládá platný český zákon o výkonu trestu odnětí svobody odsouzenému povinnost pracovat, pokud byl do práce zařazen a je k ní zdravotně způsobilý. (Hála, 2006, s.125).

Především je nutné zařazovat vězně na taková pracoviště, která nejsou kontraindikována jejich zdravotním stavem, tělesnými či duševními schopnostmi, případně neúnosným zvýšením bezpečnostních rizik. S tím souvisí náročný, avšak nekompromisní požadavek moderní evropské penologie, totiž postarat se o „...*dostatečnou nabídku a množství užitečné práce nebo podle okolností jiné smysluplné činnosti, aby vězni pravidelně byli v pracovních dnech aktivně zaměstnáváni v rozsahu obvyklé pracovní doby.*” (Evropská vězeňská pravidla, 1996, s. 26).

3.3 Aktivity ve volném čase

Pokud je vězeň zaměstnán užitečnou prací v rámci běžné pracovní doby, začíná jeho volný čas příchodem ze zaměstnání do ubytovacího prostoru a končí večerkou (o víkendech je pak ohraničen pouze budíčkem a večerkou). U nepracujících vězňů (a těch je, jak již bylo kritizováno, v dnešních českých věznicích bohužel většina) pak lze hovořit o volném čase pokrývajícím (s odpočtem 8 hod. denně určených k spánku) prakticky celý týden od pondělí do neděle. Sousloví v uvozovkách “volný čas” zde nevyjadřuje jen jakési nežádoucí rozvolnění poměru času pracovního a mimopracovního. Je namístě ještě z dalších důvodů plynoucích ze specifiky vězeňského prostředí. Odsouzený (a je lhostejné, zda pracující, nebo nepracující) je totiž i v této době nuceně vztažen jen k určitému prostoru a relativně stálé skupině lidí. Současně nadále zůstává objektem zacházení a ne vždy se v současné praxi musí jednat o zacházení optimální, tj. ve smyslu výše uvedené definice tohoto pojmu. Mohou se naopak vyskytovat známé chybné odchyly směrem k manipulacím, ponechání negativnímu ovlivňování vězeňskou subkulturou, případně paternalismu. Pokud se týká paternalismu, některé evropské státy (zejména severské) jej rozhodně ve svých věznicích nepěstují. Vězeň

např. denně dostává od vězeňské správy určitou finanční částku, za kterou si může koupit potraviny ve vězeňské prodejně. Nákup si může uložit do chladničky v cele a sám si pak připravuje stravu (kuchyně je samozřejmě rovněž k dispozici). Také o oděv se musí vězeň sám postarat, tj. vyprat, vyžehlit atd. Je zřejmé, že tím jednak odpadají nejrůznější stížnosti vězňů (oprávněné i neoprávněné) týkající se stravování a oblečení, jednak je inteligentním způsobem posilována jejich samostatnost a zodpovědnost. A právě v pojednáváných souvislostech nelze přehlédnout ani fakt, že část “volného času” je těmito činnostmi velmi užitečně naplňována a trvání i prožívání volného času v pravém slova smyslu se tak více blíží mimovězeňské realitě. V českých věznicích se podobné aktivity objevují stále jen velmi nesměle a ojediněle. Pozitivním trendem je posilování antipaternalistického zacházení s mladistvými a mladými dospělými vězni. (Hála, 2006, s. 141)

Zejména u nezaměstnaných odsouzených nabývají na významu zájmové pracovní činnosti konané ve volném čase. Odsouzení zhotovují hračky pro předškolní zařízení, didaktické pomůcky pro školy vzdělávající postižené děti atd. – O těchto záslužných aktivitách v poslední době bohatě informuje časopis České vězeňství. (Hála, 2006, s. 142)

Je ale nutné zdůraznit, že valná většina odsouzených si do vězení již z vnější tržní společnosti přináší upevněné návyky netvořivého, konzumního, spotřebitelského chování a jednání. Proto vězeňští praktici shodně zjišťují, že pasivní sledování TV, případně video–nebo audioprogramů, setrvává stále na nejvyšším stupni oblíbených volnočasových činností u všech věkových kategorií odsouzených. Tato skutečnost velmi znesnadňuje úsilí výchovných pracovníků o smysluplné využívání volného času ve výkonu trestu odnětí svobody.

Zacházení s odsouzenými v průběhu jejich volného času sleduje zejména tyto dílčí cíle:

- udržet tělesné a duševní zdraví odsouzených (právě tento cíl opakovaně ve svém textu akcentují Evropská vězeňská pravidla (1996)),
- přispět k bezporuchové mu výkonu trestu odnětí svobody,
- zajistit regeneraci sil odsouzených vynakládaných při pracovní činnosti. To se samozřejmě týká pouze zaměstnaných odsouzených, zatímco u nezaměstnaných je naopak nezbytné zajišťovat v jejich volném čase spíše jisté pravidelné odčerpávání přebytečné energie, a to smysluplnou náhradní pracovní, sportovní nebo jinou činností,
- pobavit odsouzené (nikoli je pouze rozptýlit za zcela nežádoucím účelem alespoň chvilkového zapomenutí na jistě neutěšenou vězeňskou realitu). Tím účinně působit proti

neoddiskutovatelně nepříjemné skutečnosti zbavení člověka svobody, což má vedle pozitivních důsledků i závažné negativní sekvence: demotivace, nivelizace, snižování tolerance k frustraci, stavy rozladěnosti, vegetativní afektovaná labilita, odcizování se skutečnosti a iluzivní prosnávání budoucího života. Současně tak vyrovnávat vězňem blokované potřeby a neuspokojené (hodnotné) zájmy. (Kaiser et al., 1992),

3.4 Sport

V evropské teorii a praxi vězeňství je sport již tradičně chápán jako médium, jehož prostřednictvím lze vykonat mnoho dobré sociálně pedagogické práce. Myšlenkovým východiskem je praxí ověřený fakt, že aktivním sportováním lze účinně pozitivně ovlivnit dva navzájem propojené důležité aspekty disociované osobnosti mladého delikventa, totiž jeho negativní sebepojetí a problematické vztahy k okolí. Podaří-li se dosáhnout určité změny ve vztahu k sobě samému, projeví se to i na schopnosti lepšího soužití s druhými lidmi. Platí samozřejmě i obrácená sekvence, což je nejlépe patrné při zapojování mladého delikventa do některého kolektivního sportu. Současně s prožitkem úspěchu např. v dobře kooperujícím fotbalovém družstvu se u jedince spolehlivě dostavuje i pocit zvyšující se vlastní hodnoty. Navíc podřízení se předem dohodnutým pravidlům při kolektivním sportování není ani vězňem prožíváno jako manipulativní. (Hála, 2006, s. 146).

Od dobře podporovaného, organizovaného a prováděného sportu ve vězeňských podmínkách lze očekávat naplňování zejména následujících konkrétních úkolů:

- Kompenzovat výrazný nedostatek pohybu (pohybovou chudobu) doprovázející jinak uvěznění;
- Zpestřit jednotvárnost běžného vězeňského dne;
- Zlepšit sportovně motorické schopnosti a dovednosti odsouzených;
- Zprostředkovat žádoucí sociální kontakty a setkání;
- Učit sociálním pravidlům a sociálnímu chování;
- Přispět k reintegraci do společnosti. (Hála, 2006, s. 146)

Zacházení s vězni prostřednictvím sportu člení Nickolai (2006) netradičně do tří na sebe navazujících oblastí:

- 1) Sport provozovaný uvnitř věznice;
- 2) Projekty zážitkové pedagogiky;
- 3) Členství vězňů ve sportovních spolcích mimo věznici.

Problematiku sportování uvnitř vězeňských zdí uvedu doporučeními, která na základě

svých dlouholetých praktických zkušeností formuloval Nickolai (2006) ve vztahu k dnes mezi vězni (i v českých věznicích) velmi oblíbenému posilování. Posilování, ať už si to penologové přejí či nikoli, stojí u mnoha mladých vězňů vysoko na žebříčku oblíbenosti volnočasových aktivit. Jedná se o činnosti snadno proveditelné (totiž proveditelné pouhou silou, kterou mladíci často překypují), v nichž může každý bez ohledu na spolu- nebo protihráče dosáhnout svého individuálního úspěchu. Navíc při výkonu neruší žádní nevítaní diváci, žádný vedoucí nevnucuje instrukce a nekazí tak posilujícímu radost z jinak úmorné dřiny. Při pravidelném cvičení se s jasnou spravedlností a železnou nutností dostavuje snadno měřitelný a i na první pohled patrný efekt – nárůst svalové hmoty spolu s nárůstem sebevědomí. Problémem ovšem zůstává, jak se z profesionálního hlediska postavit k faktu, že svalnatí mládenci ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody posilovali, posilují anebo posilovat budou, ať už k tomu mají či nemají vytvořené vhodné podmínky. Doporučení zkušeného odborníka zní: rozhodně vězeňské posilování nezatrácovat, avšak neponechávat mladíky v “mučírně” samotné, vhodné je trénovat společně s nimi a vnášet s výrazným psychologickým taktem do jejich cvičení nezbytné korektury. Tímto způsobem postupně utvářet to, co je podstatné v celém zacházení s vězni, totiž osobní vztah, jehož prostřednictvím motivovat posilující i k jiným sportovním aktivitám.

Kolektivní sporty (zejména míčové hry a speciálně fotbal) považuje Nickolai (2006) za vhodnou příležitost k přirozenému učení se společenským pravidlům a normám. Pro zvýšení účinnosti tohoto sociálního učení vytyčuje následující podmínky:

- Za řádného člena mužstva je považován ten, kdo svůj zájem prokazuje pravidelnou účastí na tréninku a většina dosavadních členů ho příznivě přijímá;
- Vedle tréninků je důležitým místem setkávání členů mužstva shromáždění hráčů. Tam jsou probírány všechny důležité události a záležitosti, kterými klub žije. Přitom je důležité, aby trenér případnou diskuzi předčasně a necitlivě nereguloval. Aby svůj názor nevyvyšoval nad sdělení kteréhokoli člena mužstva. Má ho i proto vyjadřovat až v závěru;
- Zvláštní roli, ostatně jako v běžném sportování mimo věznic, zastává kapitán fotbalové jedenáctky či jiného sportovního družstva. Tvoří spojovací článek mezi trenérem, hráči a eventuálně i vedením věznice. Volí ho shromáždění hráčů;
- Pokud je třeba uplatnit některé disciplinární opatření, rozhoduje o nich opět shromáždění hráčů. Případná neodkladná rozhodnutí v těchto věcech činí trenér sám, má však vždy za povinnost je na nejbližším shromáždění zdůvodnit;

- Všechna základní dohodnutá pravidla jsou zachycena ve stanovách a k této společenské smlouvě se noví hráči připojují svým podpisem.

3.5 Projekty zážitkové pedagogiky

Projekty zážitkové pedagogiky považuje Nickolai (2006) za těžiště sportovně výchovné práce s mladými vězňenými osobami. Jde o to naplnit jejich přirozenou potřebu – touhu po dobrodružství (ne však nezákonným způsobem), uvést je do situací poskytujících silné, především emotivní zážitky ve vztahu k osobě, k bližnímu, k přírodě. Tyto mimořádné prožitky, jejichž realizaci neumožňuje každodenní (zejména ne vězeňský) život, jsou vždy zároveň vztaženy k osobnosti vychovatele – „horského vůdce“. Optimální konfigurace těchto složitě strukturovaných pedagogických situací pak dovoluje zahájit potřebnou přestavbu osobnosti mladého vězně.

Své historické kořeny má zážitková pedagogika v reformní pedagogice přelomu devatenáctého a dvacátého století. Jak ale poznamenal vrcholný představitel morálního proudu v tehdejší německé reformní pedagogické hnutí W. Foster, nejednalo se ani tehdy o novou originální koncepci výchovy a vzdělávání, ale spíše o „nové zdůraznění starých pravd“ (Kádner, 1912, s. 371). Vášnivý protest proti bezduchému manipulativnímu postoji k mládeži, naopak úsilí o přátelství mezi vychovávajícím a vychovávaným, vzájemný vztah důvěry a podněcování ušlechtilých hnutí myslí tak vlastně již vyvěrá z nevyčerpatelné studnice moudrosti pedagogického realismu Jana Amose Komenského. (Hála, 2006, s. 148)

Obecně vzato, projekty zážitkové pedagogiky bývají nejčastěji situovány právě do hor (silné zážitky jsou zde nasnadě, vhodná je také relativní izolovanost od civilizačních svodů, která navíc dává vyniknout osobnosti vychovatele – v tomto případě opravdového horského vůdce). (Hála, 2006, s.148)

3.6 Negativní jevy ve vězení

Již několikrát bylo konstatováno, že se ve věznicích vyskytují jevy, které jsou v rozporu se snahami o korekci chování a postoji odsouzených a jejich odklonu od kriminální kariéry. Proto pobyt odsouzených ve věznicích s sebou nese i některé negativní jevy a rizika, kterými jsou:

- Nebezpečí vzájemné demoralizace vězňů samotných (“druhý život” odsouzených, proces prizonizace);

- Donucování jako prostředek má negativní vliv na odsouzeného – posiluje otrlost, lhostejnost, podlézavost;
- Zpřetrhání sociálních vztahů nejen neužitečných, ale hlavně sociálně užitečných (rozbití rodiny);
- Sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení) jako překážka jeho resocializace a zejména reintegrace do společnosti;
- Narušení volných vlastností vězňů: sebeovládání, samostatnost, schopnost rozhodovat se, ukázněnost, namísto toho nastupuje výchova k nesamostatnosti, heteronomní morálka;
- Gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých);
- Růst zadluženosti;
- Zkušenosti s homosexuálním stykem, nebezpečí přenosných chorob.

Podmínky výkonu trestu odnětí svobody považují mnozí penologové, penitenciární psychologové a penitenciární pedagogové za nesocializační nikoli resocializační. (Sochůrek, 2007, s. 6)

Ztráta základní sociální vazby na rodinu vede v důsledcích často ke hledání zázemí v homogenních kriminálních partách, což vede k fixaci na „vězeňské známosti“, které za spolupůsobení návyku na vězeňské prostředí posilují nesamostatnost, neschopnost najít a udržet si stálé zaměstnání, a to vše při časté zadluženosti za škody způsobené trestnou činností. Nepříznivě působí i délka pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody, protože právě tato skutečnost má podstatný vliv na ztrátu rodinného prostředí.

Tyto všechny okolnosti se podílejí na vzniku tzv. druhého života. Jsou to např. intriky (ve vězeňském argotu „volty“ nebo „tunely“). Pomocí vymyšlených polopravd nebo lží se vězni snaží dosáhnout např. vymístění nepohodlného vězně z cely. Většinou jde o vězně s omezenou adaptační kapacitou na vězeňské prostředí, bez kriminální infekce a zkušenostmi z prostředí, mentální insuficiencí nebo vězně, jejichž trestná činnost je i kriminální subkulturou silně odmítána (to jsou zejména pachatelé sexuálně motivovaných trestných činů spáchaných na dětech, ve vězeňském argotu „prcačkáři“). Různé formy stěžovatelských kampaní a osočování uplatňují ve stále vzrůstající míře i proti personálu. Tento jev je významnou součástí profesní stigmatizace povolání příslušníka a zaměstnance Vězeňské služby.

Mnohé tyto formy chování lze označit jako anomální (např. Mařádek, 1995). Jak víme z obecné psychologie, chování se od reakce liší zejména tím, že reakce je krátkodobá, obvykle

intenzivní, chování je dlouhodobější a jeho intenzita kolísavá.

Anomálním chováním označujeme v penitenciární psychologii „*takové chování, které není duševní poruchou či nemocí, ale vyznačuje se výjimečností a odchylností jak od obecně uznávané lidské normy, tak i od normy běžné ve vězeňské populaci.*” (Mařádek, 1995, s. 61) Jeho výskyt kolísá rovněž podle stupně kriminální infekce vězňů, nacházejících se v dané věznici v interakci s jejich osobnostmi.

Mařádek (1995) rozeznává několik typů anomálního chování:

- Anomální chování připomínající duševní poruchu (nemoc). Jde o chování hypochondrické, hysterické nebo výrazně depresivní s častou somatizací;
- Anomální chování při krizi z uvěznění a jiných osobních krizích. Jde o poruchy chování (zde nikoli ve smyslu poruch socializace) jako reakce na uvěznění – strach z budoucna, zmatečnost, lítostivost, neklid. Podobně je tomu při krizi pramenící z rodinné situace. Specialisté Vězeňské služby tyto stavy formou krizové intervence většinou úspěšně řeší;
- Anomální chování účelového a protestního charakteru. Jde převážně o sebevražedné aktivity s podtextem nátlaku a vydírání, různé formy sebepoškozování, odmítání stravy jako specifická forma sebepoškozování a jiné účelové reakce;
- Šikanování, násilná jednání, trestné činy;
- Jiné agrese – např. rozbíjení zařízení cel;
- Selhání, které má často podporu nekázně, odmítání plnění povinností, vzdoru nebo resignace a pasivní rezistence;
- Odchylné uspokojování potřeb, zejména sexuálních.

Celková délka pobytu ve vězení v životní historii je indikátorem stupně kriminální infekce a prizonizace, kterou v této souvislosti chápeme jako pravý konformismus s prostředím vězení. Významnou roli hraje délka jednotlivých trestů a délka pobytu na svobodě mezi uvězněními.

3.7 Prizonizace a „druhý život”

V textu výše jsme několikrát zmínili, že veřejnost chápe vězeňství jako součást komplexu opatření státu při zajišťování bezpečnosti občanů. Proto je uvěznění pachatele nazíráno především jako izolace (jejímž cílem je na kratší či delší dobu zabránit odsouzenému páchat trestnou činnost, což stanoví i zákon o výkonu trestu odnětí svobody) a částečně i jako odplata za spáchaný trestný čin. Minimální standardní pravidla pro zacházení s vězňými

osobami OSN a Evropská vězeňská pravidla (1996) stanoví některé hlavní zásady zacházení s vězňenými osobami. Uvádějí mimo jiné, že „*uvěznění z důvodu odnětí svobody je trestem již samo o sobě. Podmínky vazby a vězeňský režim proto nemají prohlubovat tento stav, s výjimkou případů, kdy je nutná segregace nebo opatření k udržení jejich disciplíny jako následek chování vězňů.*“ (EVP, čl. 64, s. 24)

Tentýž dokument stanoví „*zajištění podmínek slučitelných s lidskou důstojností a obecně uznávanými normami společností*“ (EVP, čl. 65, písmo a), s. 24) i „*snižít škodlivé vlivy uvěznění a rozdíly mezi životem ve vězení a životem na svobodě.*”.

Výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby mají svá specifika, která výrazným způsobem ovlivňují výchovné poslání trestu a v některých ohledech je můžeme považovat spíše za komplikaci či téměř kontraindikaci tohoto snažení.

Limitující faktory jsou především:

Ubytovací zázemí věznice – většinu negativních činností vězňů, tzv. druhého života, umožňuje hromadné ubytování vězňů. Ti jsou v českých věznicích umístěni v naprosté většině po čtyřech a více na jedné cele, výjimkou nejsou ani cely o deseti. Jednotlivé ubytování nebo ubytování po dvou je výjimkou.

Charakter věznice – je dán složením vězňů, typem věznice (případně oddělení), délkou vykonávaných trestů, zřízením specializovaných oddělení atd.

Penitenciární zacházení s vězni ze strany personálu – je definováno především délkou času, po který jsou vězňové pod přímým vlivem zaměstnanců VS včetně doby, kdy pracují, strukturou a obsahem nabízených aktivit včetně speciálních metod zacházení (skupinová a individuální terapie apod.)

Celková aktuální situace a atmosféra ve věznici – ta se mění v čase a činit v penitenciárním prostředí jakékoliv prognózy je velmi obtížné.

Nutnost zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti věznice – z tohoto pohledu musí být věznice bezpečné (tzv. “Vnitřní bezpečnost”) a zabezpečené (vnější ostraha). Jakákoli bezpečnostní opatření s sebou přinášejí řadu nepopulárních úkonů a opatření (prohlídky cel, osobní prohlídky, pohyb vyzbrojených a uniformovaných příslušníků atd.) a tím se významně podílejí na stavu a výši napětí mezi vězni a personálem. Specifickou součástí jsou i režimová opatření (pevně stanovená doba jídel, budíček, večerka, vycházky), pohyb pod dozorem ve výkonu vazby a ve věznicích typu C, D).

Materiální a technické podmínky – architektonické řešení věznice, vybavení cel i dalších zařízení pro vězně, počet ubytovaných na cele, sociální zařízení, modernost nebo zastaralost zařízení, prostory pro aktivity (zejména tělocvičny apod.)

Zaměstnávání vězňů – nabídka vhodné práce, její patřičné ohodnocení. Mnoho vězňů např. velmi pozitivně hodnotí, že během výkonu trestu často splatí alespoň část dluhů z trestné činnosti nebo na výživném.

Možnost sportovního, kulturního a zájmového vyžití – je limitováno, jak uvádíme výše, především prostorovými možnostmi věznic i finančními zdroji na nákup zařízení a pomůcek.

Jak říká Netík (Netík et al., 1997, s. 28) „*trest odnětí svobody ve své tradiční podobě je fakticky trestem odnětí svobodného pohybu a příležitosti k uspokojování řady i primárních, tj. Biologických potřeb*“.... Úspěšné “přežití” tradičního výkonu trestu odnětí svobody vyžaduje adaptaci na život vězeňské subkultury.

Adaptace v tom smyslu znamená přijetí subkulturních norem a pravidel, značně odlišných od obecně platných, dále osvojení si nových z hlediska “přežití” výhodnějších vzorců chování a postupné vyhasínání adaptivního chování potřebného k životu mimo vězení.

Výše uvedené neplatí všeobecně. U části vězňů, zejména odsouzených ke krátkodobým trestům odnětí svobody, negativní forma adaptace nenastane, anebo se fatálně nerozvine a člověk se po propuštění bez problémů zařazuje zpět do obecné populace. Na druhé straně je však nemalý počet těch, jejichž pobyt na svobodě je nebezpečný z hlediska recidivy kriminálního chování a nikoli zřídka i možné eskalace jeho závažnosti. Tito lidé se na svobodu dostávají zpravidla po mnoha letech strávených ve výkonu trestu a pokud recidivují, je interval mezi jednotlivými pobyty ve vězení (pobyty na svobodě) relativně krátký a se stoupajícími počty odsouzení se zkracuje.

Pro adaptaci na podmínky vězení a život v něm se vžil termín prizonizace. Prizonizace (vězení domovem) (Černíková, 2002, s. 65) znamená adaptaci na podmínky života ve vězení a velmi snižuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace jedince do normální společnosti.

Prizonizace má dvě složky:

- **Institucionalizace** je výsledek adaptace na přísně a vysoce organizovaný život ve vězení (časový rozvrh dne, způsob nařízeného způsobu vystupování a chování vůči personálu, důraz na pořádek a vnější kázeň apod.) výsledkem bývá ztráta aktivity, život „ze dne na den“. (Černíková, Makáriusová, 1997, s. 65)

Až na výjimky této formě podlehnou všichni vězni. Typickým znakem je povrchní předstíraná poslušnost a slušnost. Oslabuje schopnost adaptace na život na svobodě a naopak upevňuje akceptace vězeňského způsobu života. „*U části odsouzených se vytváří syndrom tzv. dobrého vězně, který se vyznačuje dobrým přizpůsobováním se, chováním se podle požadavků*

a očekávání vězeňského personálu a zejména ovládním všech legálních i nelegálních technik ke zvládnutí života v ústavu.” (Kopp a kol., 2004, s. 51)

- **Ideologizace** je “proces přizpůsobování se normám, hodnotám, názorům a postojům, které se vytvářejí v neformálních skupinách odsouzených, přizpůsobení se vězeňské subkultuře, která má desocializační charakter (Černíková, Makariusová, 1997, s. 111)

V podstatě jde o nežádoucí formu pravého konformismu. Vězeň tyto hodnoty a normy zprvu jakoby neochotně a povrchně akceptuje, později však může dojít k identifikaci a ztotožnění se s nimi. Typickým vnějším znakem je přejímání vězeňského argotu. K těmto formám však dochází v porovnání s institucionalizací u relativně menšího počtu vězňů. Většinou jde o “solidární konformitu” (Černíková, Sedláček, 2002, s. 148), jení se od hodnot a norem distancují nebo je porušují. Svou roli hraje zejména délka trestu, pracovní zařazení, charakter věznice apod.

4 Organizace vězeňské služby

Dne 1. ledna 1993 nabyl účinnosti zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky. Ta navázala na dřívějšího předchůdce Sbor nápravné výchovy. Vězeňská služba spadá do resortu ministra spravedlnosti a je přímo řízena generálním ředitelem, který má sídlo v Praze. Začátkem devadesátých let v českém vězeňství probíhala významná obměna personálu (Hála, 2006, s. 51).

Podle Nedorosta (1995, s. 51) zabezpečuje dohled nad obviněným a odsouzeným v rámci výkonu vazby a trestu odnětí svobody Vězeňská služba. Tato služba se dělí na vězeňskou stráž, justiční stráž (ozbrojený sbor) a správní službu. Je rozdělena na Generální ředitelství Vězeňské služby ČR, ústavy pro výkon vazby, ústavy pro výkon trestu odnětí svobody a účelová zařízení Vězeňské služby, do nichž spadá Institut vzdělávání a zotavovny.

4.1 Organizační jednotky Vězeňské služby České republiky

Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, střeží vazební věznice, věznice a věznice pro místní výkon trestu a při této činnosti a v uvedených místech zajišťuje pořádek a kázeň.

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a Ministerstva spravedlnosti ČR a v rozsahu stanoveném zákonem zajišťuje bezpečnost výkonu pravomocí soudů a státních zastupitelství.

Ministr spravedlnosti řídí Vězeňskou službu České republiky prostřednictvím generálního ředitele, kterého jmenuje a odvolává. Za činnost Vězeňské služby ČR odpovídá generální ředitel ministru spravedlnosti. Základní organizační jednotky zřizuje a ruší ministr spravedlnosti. V čele jednotlivých organizačních jednotek stojí ředitelé, které ustanovuje nebo jmenuje a odvolává generální ředitel.

Generální ředitelství

Generální ředitelství je odborný orgán pro řízení a kontrolu Vězeňské služby ČR a pro plnění úkolů v oblasti státní správy vězeňství. Svoji organizační, řídicí, kontrolní a metodickou činností vytváří předpoklady, aby jednotlivé organizační jednotky Vězeňské služby ČR mohly řádně plnit úkoly vyplývající pro Vězeňskou službu ČR ze zákonů a dalších právních předpisů.

Vazební věznice

Vazební věznice zabezpečují, aby vazba plnila zákonem stanovený účel a byla

vykonávána v souladu se zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. Generální ředitel je oprávněn určit, ve kterých vazebních věznicích lze zajišťovat též výkon trestu odnětí svobody.

Věznice

Věznice zabezpečují, aby trest odnětí svobody plnil svůj účel a byl vykonáván v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Věznice plní též další úkoly, které jim v souvislosti a výkonem trestu odnětí svobody ukládají platné právní a vnitřní předpisy.

Generální ředitel je oprávněn určit, ve kterých věznicích lze zajišťovat též výkon vazby.

Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR

Institut vzdělávání je resortní vzdělávací zařízení a organizační jednotka Vězeňské služby ČR s celorepublikovou působností. V souladu s koncepcí vzdělávání a Programem celoživotního vzdělávání ve Vězeňské službě ČR v součinnosti s řediteli organizačních jednotek zabezpečuje, aby příslušníci a občanští zaměstnanci Vězeňské služby ČR byli náležitě vycvičeni a vyškoleni pro výkon služby nebo práce a zvyšovala se jejich odborná úroveň. Za tímto účelem Institut vzdělávání vytváří potřebné podmínky pro soustavné prohlubování odborné úrovně zaměstnanců, organizuje a zabezpečuje zejména základní profesní přípravu, specializační kurzy a další formy odborného vzdělávání v Programu celoživotního vzdělávání. (Sochůrek, 2007, s. 8)

4.2 Úkoly Vězeňské služby

Vězeňská služba

- a) Spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody;
- b) Střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody;
- c) Prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a podobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života i po propuštění;
- d) Provádí výzkum v oboru pedologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody;

- e) Zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudu, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství;
- f) Vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody;
- g) Provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby;
- h) Vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky;
- i) Plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je Česká republika vázána;
- j) Zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Institut vzdělávání, a vzdělávání osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, které provádí střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby;
- k) Poskytuje zdravotní péči osobám ve výkonu vazby, osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, příslušníkům a občanským zaměstnancům Vězeňské služby; v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči i mimo vězeňská zdravotnická zařízení;
- l) Prošetřuje vlastními pověřenými orgány trestnou činnost příslušníků; ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. (z.č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní ČR, §1)

5 Praktická část

V praktické části práce bude vyhodnocen dotazník, který byl rozdán ve Věznici Rapotice. Jedná se o věznici, která se nachází v bývalém vojenském prostoru Vojenského útvaru Rosice u Brna. V tomto zařízení pracuji na pozici dozorce. Výzkumným souborem jsou vězni z věznice s ostrahou, kteří jsou zařazeni do nízkého stupně zabezpečení. Žádost o výzkum byla zaslána e-mailem řediteli, který ho touto cestou schválil.

5.1 Cíle práce

Hlavním cílem této práce je mapovat specifika trávení volného času odsouzenými muži v prostředí věznice. Dílčím cílem je zjistit, jak odsouzení trávili svůj volný čas před uvězněním, zda jej ve věznici tráví aktivněji či na svobodě, případně kterým ze současných aktivit se budou věnovat po propuštění.

5.2 Výzkumné otázky

Pro výzkum byly stanoveny jednotlivé výzkumné otázky, které vycházely ze zkoumané problematiky a vedou ke splnění cílů práce.

Otázky:

- Výzkumná otázka 1: Jaké jsou nejoblíbenější volnočasové aktivity odsouzených?
- Výzkumná otázka 2: Jak jsou odsouzení spokojeni s nabídkou a zajištěním volnočasových aktivit ve věznici?
- Výzkumná otázka 3: Jaké aktivity odsouzení ve věznici postrádají?
- Výzkumná otázka 4: Jaký odsouzení vnímají přínos volnočasových aktivit?

5.3 Metodologie

Pro výzkum v této práci byla vybrána kvantitativní metoda. Za účelem dosažení námi stanovených cílů bakalářské práce byla zvolena technika sběru dat formou anonymního dotazníkového šetření. V tomto případě se jedná o soubor otázek na předem připraveném

a předtištěném formuláři, který obsahuje určitou skupinu otázek. Mezi výhody této metody patří je vysoký počet oslovených respondentů v krátkém časovém horizontu. Mezi nevýhody této metody pak můžeme zařadit nemožnost ověřit si správnost získaných odpovědí.

Dotazníkové šetření proběhlo v období od ledna do února 2024. Dotazník byl sestaven a rozšířen mezi vězně, a to prostřednictvím vychovatele, který je má na starost. Respondenti vyplňovali předem vtištěné dotazníky a věnovali se jim ve svém volném čase. Vzhledem ke specifické cílové skupině nebyl realizován žádný předvýzkum.

Celkový počet respondentů, kteří na dotazník odpověděli, byl 50 z celkového počtu 60 oslovených, tj. návratnost dotazníků byla 83,3 %.

Dotazník obsahuje celkem 9 otázek. Téměř všechny otázky byly uzavřené, což znamená, že jsou to otázky s možnostmi výběru. Jedna otázka byla otevřená, a tak záleželo pouze na respondentovi, zda odpověděl či neodpověděl. V tomto dotazníkovém šetření nejsou uvedeny identifikační, což jsou otázky, které zjišťují věk či pohlaví respondenta. Všichni námi vybraní respondenti byli muži a jejich věk nehrál se výzkumu žádnou roli. Proto jsou otázky v dotazníku zaměřeny na podstatu celé námi zkoumané problematiky.

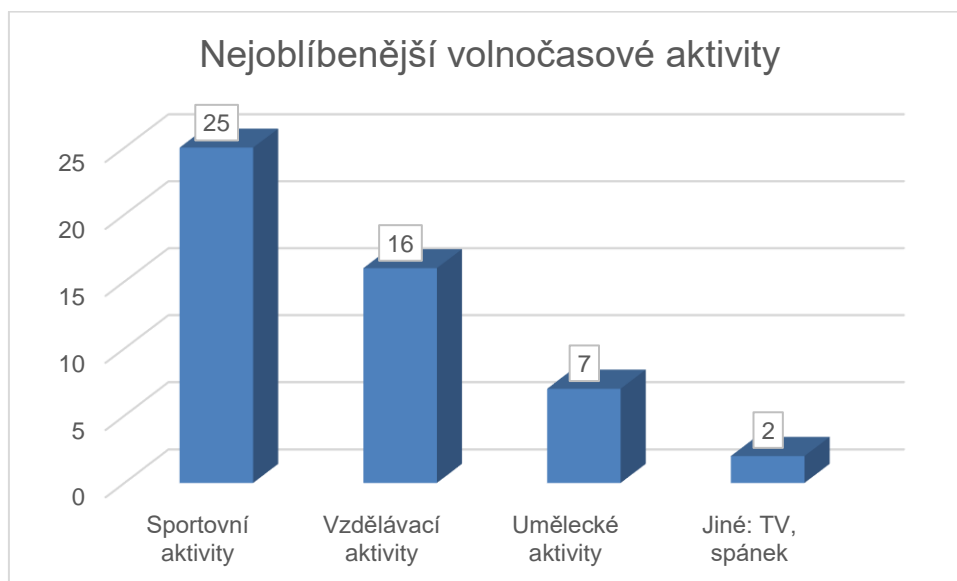
5.4 Výsledky dotazníkového šetření

V této části práce budou shrnuty odpovědi na jednotlivé otázky. Pro přehlednost byly odpovědi zpracovány buď formou grafů, jelikož v dotazníku převažovaly uzavřené otázky s možnostmi výběru. Pouze jedna otázka byla otevřená, a proto její výsledky budou zpracovány formou tabulky.

Otázka č. 1 – Jaké jsou Vaše nejoblíbenější volnočasové aktivity?

První otázka dotazníku zjišťovala, jaké volnočasové aktivity jsou mezi respondenty oblíbené. V grafu č. 1, který je uveden níže, můžeme vidět, že nejčastěji volenu volnočasovou aktivitou jsou sportovní aktivity, které vybralo 25 respondentů (50 %). Druhou nejčastější odpovědí jsou vzdělávací aktivity, které si zvolilo 16 respondentů (32,0 %). Pouze 7 respondentů (14 %) zvolilo možnost umělecké aktivity, a pouze 2 respondenti (4 %) zvolili možnost jiné, pod kterou se skrývalo například sledování TV či spánek.

Graf č. 1 Nejoblíbenější volnočasové aktivity

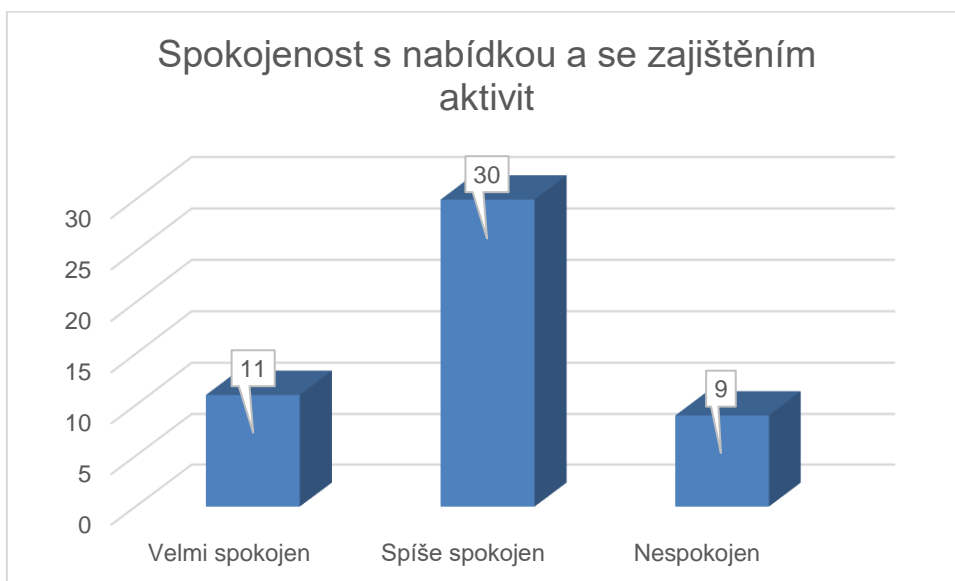

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 2 – Jak jste spokojen s nabídkou a zajištěním volnočasových aktivit ve věznicích?

Druhá otázka se zaměřila na to, jak jsou respondenti spokojeni s nabídkou, ale také se zajištěním volnočasových aktivit, kterým se během pobytu ve vězení mohou věnovat. Respondenti měli na výběr ze 3 možností, kdy nejčastěji respondenti zvolili možnost spíše spokojen. Tuto variantu zvolilo 30 respondentů (60,0 %). Protipóly nespokojenosti a spokojenosti měly podobný počet respondentů. Velmi spokojeno je 11 respondentů (22,0 %), nespokojeno je pak 9 respondentů (18,0 %).

Graf č. 2 Spokojenost s nabídkou a se zajištěním aktivit

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 3 – Jaké aktivity ve věznici postrádáte?

Otázka č. 3 představuje jedinou otevřenou otázku v celém dotazníkovém šetření. Úkolem této otázky bylo zjistit, jaké aktivity respondenti ve věznici postrádají. Z 50 respondentů se jich celkem 30 rozhodlo tuto otázku nevyplnit, případně napsali slovo nevím (60,0 %). Poté se již po 2 či 4 respondentech objevilo 14 různých aktivit. Jejich výčet je uveden v tabulce 1 níže.

Tabulka 1 Aktivity, které vězni postrádají

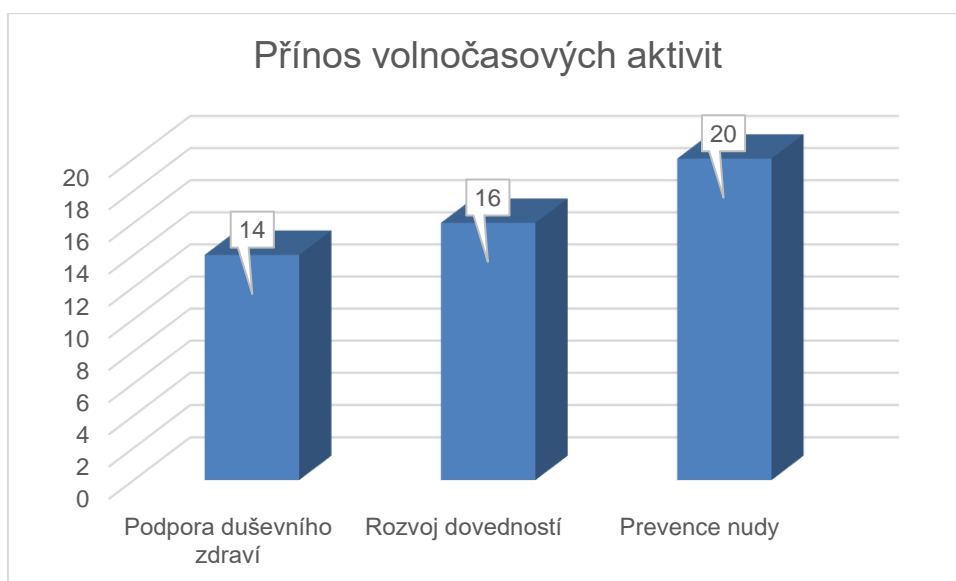
AKTIVITY, KTERÉ VĚZNI POSTRÁDAJÍ	POČET
Nevím	30
Výlety	4
Posilovna	4
Více možností si něco uvařit	2
Čeština	2
Zeměpis	2
Kulturní akce	2
Více sportovních aktivit	2
Vzdělávání	2
Rodina a běžné věci, které nejsou možné	2
Rekvalifikační kurz	2
Basketbal	2
Dramatický kroužek	2
Němčina	2
Práce na PC	2

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 4 – Jaký vnímáte přínos volnočasových aktivit?

Tato otázka zjišťovala, jaký přínos volnočasových aktivit, které jsou jim ve věznici nabízeny. Na výběr měli respondenti 3 možnosti, kdy je mezi nimi ve výsledku tohoto šetření jen nepatrný rozdíl. Nejvíce odpovědí získala možnost prevence nudy, kterou zvolilo 20 respondentů (40,0 %). Pouze o 4 respondenty méně získala odpověď rozvoj dovedností, tedy 16 odpovědí (32,0 %). Sice nepatrně, ale nejméně zvolenou možností byla podpora duševního zdraví, kterou vybralo 14 respondentů (28,0 %).

Graf č. 3 Přínos volnočasových aktivit

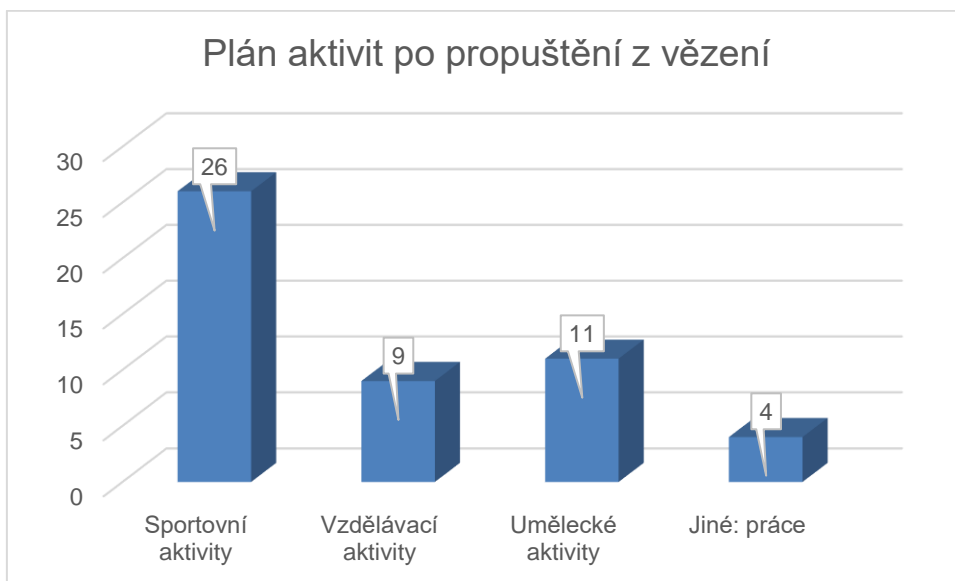
Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 5 – Jakým aktivitám se budete věnovat i po propuštění?

Otázka č. 5 byla zaměřena na zjištění toho, čemu se respondenti chtějí věnovat po propuštění z vězení. Nejvíce respondentů, tedy 26 (52 %), zvolilo možnost sportovní aktivity, což je zároveň nejčastější odpověď u otázky č. 1, která zjišťovala, jaké mají vězni nejoblíbenější aktivity. Z výsledku tedy vyplývá, že respondenti hodlají na svůj koníček, který mají ve věznici, navazovat i po propuštění z vězení. Rozdíl proti grafu č. 1 vidíme ve vzdělávacích a uměleckých aktivitách. Ve vzdělávacích aktivitách hodlá pokračovat 9 respondentů (18 %) a v uměleckých aktivitách pak 11 respondentů (22,0 %). Četnost odpovědí v tom, čemu se věnují respondenti v současné době, kterou vidíme v grafu 1, je však obráceně, než vidíme zde. Nově se zde objevila i varianta jiné, kdy celkem 4 respondenti (8 %) uvedli, že po propuštění se hodlají věnovat práci. Pravděpodobně se jedná o navázání na zkušenosti z práce, kterou vykonávají v této věznici. Tato problematika však nebyla předmětem zkoumání této

práce.

Graf č. 4 Plán aktivit po propuštění z vězení

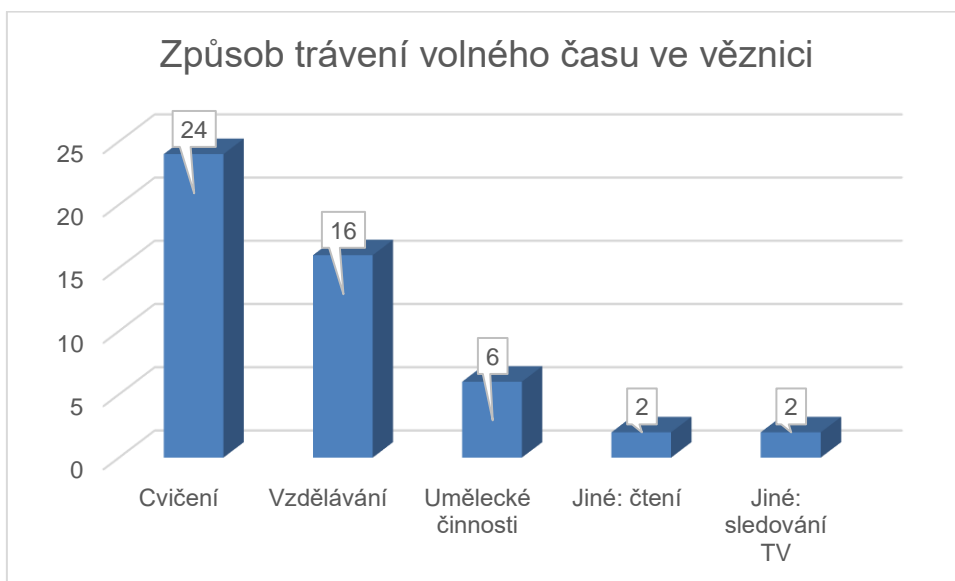

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 6 – Jakým jiným způsobem využíváte svůj volný čas ve věznici?

Úkolem této otázky bylo zjistit, jak jinak než povinnostmi tráví respondenti svůj volný čas. Nejvíce respondentů vybralo možnost cvičení, kdy byla tato možnost zvolena 24 respondenty (48,0 %). Tato odpověď koresponduje již s předchozími grafy, ve kterých je jasně znát preference a oblíbenost cvičení a pohybových aktivit. Druhou nejčastěji zvolenou odpovědí bylo vzdělávání, které vybralo 16 respondentů (32,0 %). Umělecké činnosti pak vybralo 6 respondentů (12,0 %). Po 2 respondentech získaly odpovědi čtení a sledování TV (vždy po 4 %).

Graf č. 5 Způsob trávení volného času ve věznici

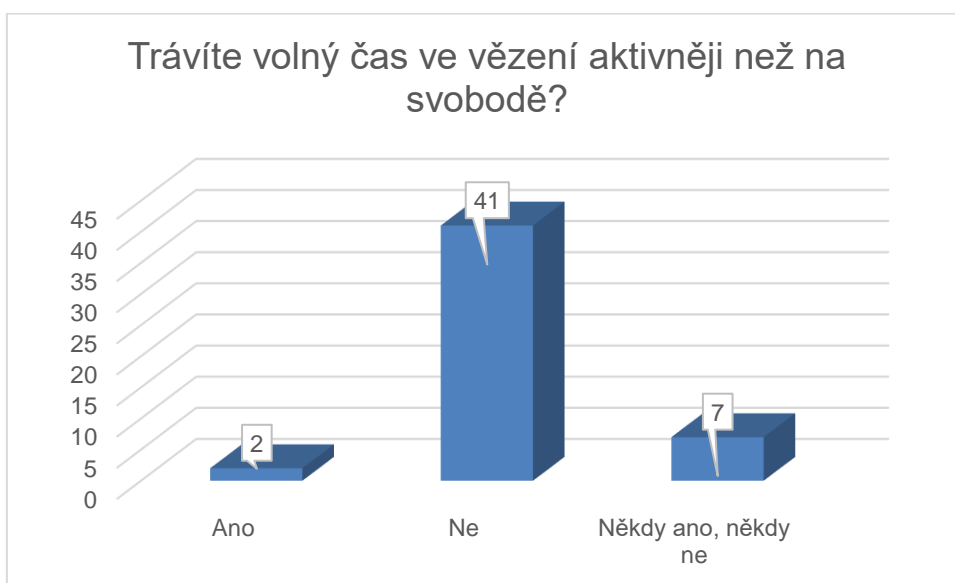

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 7 – Trávíte volný čas ve vězení aktivněji než na svobodě?

Otázka č. 7 od respondentů zjišťovala, zda čas, který tráví ve vězení, tráví aktivněji, než jak tomu bylo, když byli na svobodě. Respondenti měli na výběr ze 3 možností. Nejčastěji zvolenou odpovědí bylo ne, kterou zvolilo celkem 41 z dotázaných (82,0 %), což je velmi vysoké číslo. Druhou variantou bylo někdy ano, někdy ne, kterou vybralo 7 respondentů (14,0 %). Nejméně odpovědí se objevilo u varianty ano, kterou zvolili pouze 2 respondenti (4 %)

Graf č. 6 Trávení volného času ve vězení vs. na svobodě

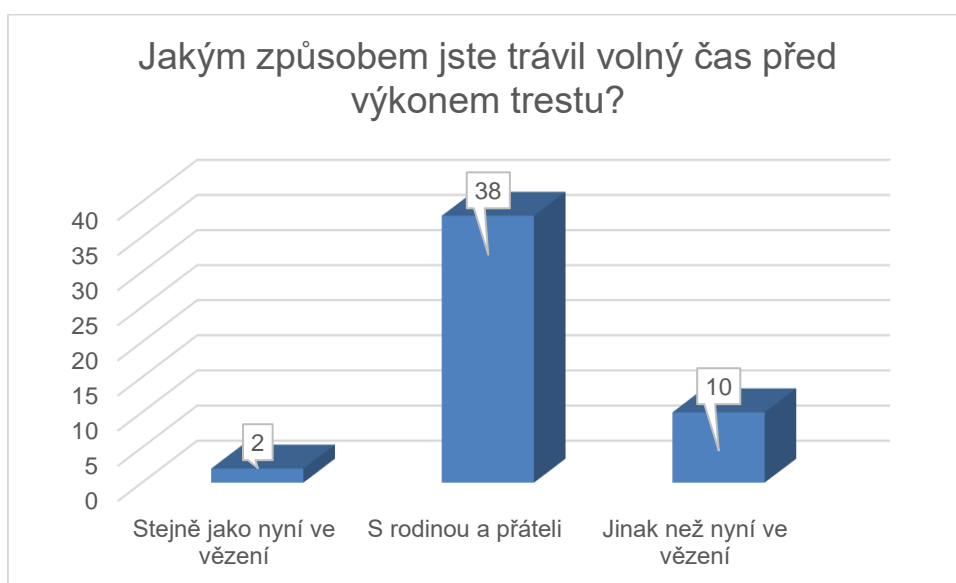

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 8 – Jakým způsobem jste trávil volný čas před výkonem trestu?

Předposlední otázka zjišťovala, jakým způsobem respondenti trávili čas před výkonem trestu. Úkolem bylo zjistit, zda jsou pro ně volnočasové aktivity ve věznici novinkou, díky které změnili svůj životní styl, či zda byli na aktivní trávení volného času zvyklí. Nejvíce respondentů, tedy 38 (76 %) zvolilo možnost, že volný čas trávili s rodinou a přáteli. V této odpovědi se však může skrývat i varianta toho, že s těmito skupinami trávili čas aktivně. 10 respondentů (20 %) pak zvolilo možnost, že volný čas trávili jinak než nyní ve vězení. Jen 2 respondenti (4 %) odpověděli, že volný čas na svobodě trávili stejně jako nyní ve vězení.

Graf č. 7 Způsob trávení volného času před výkonem trestu

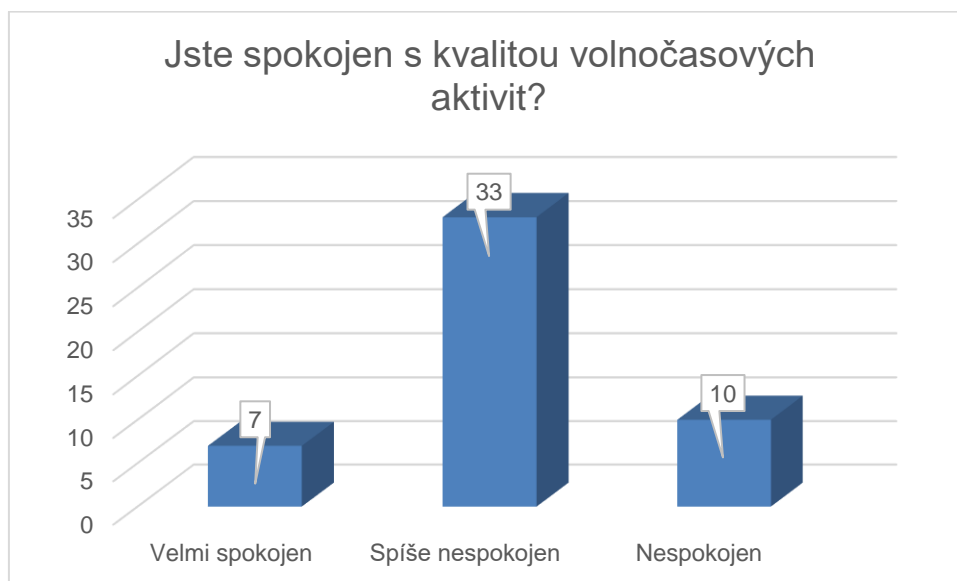

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 9 – Jste spokojen s kvalitou (obsah, vedení, pomůcky) volnočasových aktivit?

Poslední uzavřená otázka dotazníku zjišťovala, zda jsou respondenti spokojeni s kvalitou volnočasových aktivit. Do této spokojenosti lze zařadit obsah aktivit, jejich vedení, pomůcky, které jsou k dispozici (např. na cvičení atd.). Zde se dle výsledků dotazníkového šetření projevila především nespokojenost respondentů s kvalitou těchto aktivit. Mírnější variantu, tedy spíše nespokojen, zvolilo celkem 33 respondentů, což tvoří 66 % dotazovaných. Variantu nespokojen pak zvolilo 10 respondentů (20 %). Spokojených je pouze 7 respondentů (14 %).

Graf č. 8 Spokojenost s kvalitou volnočasových aktivit

Zdroj: vlastní zpracování

V závěru dotazníku byla ještě položena otázka č. 10, která respondentům umožňovala napsat nějaké další myšlenky nebo poznámky ohledně tématu volnočasových aktivit ve věznici. Jednalo se o otázku otevřenou, na kterou však žádný respondent neodpověděl, a proto ji ve výčtu otázek neuvádíme.

5.5 Shrnutí výsledků

Dotazníkové šetření přineslo zajímavé zjištění. Než se však pustíme do vyhodnocení, je třeba zmínit limity, které tento výzkum má. Jednalo se o výzkum, který byl realizován pouze v jedné věznici, a to pouze na vzorku 50 respondentů. Není tedy možné tento vzorek považovat za reprezentativní a výsledky považovat za všeobecné pro všechny odsouzené ve všech typech věznic. Pro příští výzkumy by bylo zajímavé zkusit porovnat také volnočasové aktivity mužských a ženských věznic, případně porovnat mezi sebou druhy věznic a jiným typem ochrany.

Pro shrnutí výsledků je třeba připomenout námi stanovené výzkumné otázky, na které se nám podařilo získat odpovědi. Odpovědi na tyto otázky budou shrnuty níže.

- Výzkumná otázka 1: Jaké jsou nejoblíbenější volnočasové aktivity odsouzených?
- Výzkumná otázka 2: Jak jsou odsouzení spokojeni s nabídkou a zajištěním

volnočasových aktivit ve věznici?

- Výzkumná otázka 3: Jaké aktivity odsouzení ve věznici postrádají?
- Výzkumná otázka 4: Jaký odsouzení vnímají přínos volnočasových aktivit?

Pokud se však zaměříme na náš výzkum, tak z výsledků dotazníkového šetření je zřejmé, že nejoblíbenější aktivitou, které se odsouzení ve věznici věnují, jsou sportovní aktivity, které zvolilo 60 % respondentů. Cvičení respondenti zvolili také jako nejčastější způsob trávení volného času ve věznici (48 %). Sport a aktivity s tím spojené mají námi oslovení respondenti také v plánu provozovat i po propuštění z vězení (52 %). Obecně jsou však respondenti nespokojeni jak s nabídkou, tak se zajištěním aktivit, a to nejen těch sportovních. Z výsledků je zřejmé, že některé aktivity nelze vězňům zajistit, jako ne například kontakt s rodinou, ale ostatní možnosti, které se v dotazníku objevily jako odpovědi, rozhodně reálné jsou, ať už je to zajištění posilovny či výuka češtiny, zeměpisu, němčiny či práce na PC. Naopak se jedná o aktivity, které mohou respondenti uplatnit ve chvíli, kdy vězení opouští.

Dále z výsledků šetření vyplynulo, že sice většina respondentů trávila volný čas na svobodě s rodinou a přáteli, avšak ve vězení dělá tyto aktivity především z důvodu prevence nudy. Pouze minimum respondentů žije stejný život ve vězení jako žili na svobodě. Je však škoda, že pro některé z respondentů tedy není důležité aktivní trávení volného času, ale že se jedná především o snahu celý pobyt ve vězení přežít. Za pozitivní zjištění však lze považovat to, že přínos těchto aktivit vidí respondenti také jako možnost podpory duševního zdraví, ale také v něm vidí možnost rozvoje dovedností, což se bude hodit po propuštění z vězení a pro případný nástup do zaměstnání.

Závěr

Tato bakalářská práce s názvem „Volný čas odsouzených mužů ve výkonu trestu odnětí svobody“ se věnovala problematice trávení volného času odsouzenými muži v prostředí věznice a jejím specifickým.

Práce byla rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část se v první kapitole věnovala výkonu vězeňství, kdy byla představena problematika výkonu trestu a programu zacházení, byla také přiblížena příprava odsouzených na propuštění či program „3Z“. Druhá kapitole se věnovala vnitřnímu řádu, kterým se musí odsouzení ve věznici řídit. Konkrétní pozornost byla zaměřena na vycházky, návštěvy a duchovní služby. Třetí teoretická kapitola tvořila základní rámec pro výzkumné šetření v práci, jelikož v oblasti problematiky zacházení s vězni byly představeny především programy zacházení s vězni, ale byly také přiblíženy možnosti práce, aktivit ve volném čase, sport či projekty zážitkové pedagogiky. Prostor byl věnován i negativním jevům, kterým jsou vězni vystavováni. Poslední teoretickou kapitolou byla organizace vězeňské služby se zaměřením na organizační jednotky Vězeňské služby ČR a její úkoly.

Hlavní část práce tvoří část praktická. V té byl nejprve definován cíl práce, kterým bylo především zjistit specifika trávení volného času odsouzenými muži v prostředí věznice. Pro zjištění cílů práce byly stanoveny výzkumné otázky, na které hledalo odpověď námi zvolené dotazníkové šetření.

Dotazníkové šetření bylo realizováno ve Věznici Rapotice, ve které autor pracuje. Z výsledků dotazníkového šetření plyne, že nejoblíbenější aktivitou, které se odsouzení ve věznici věnují, jsou sportovní aktivity. Cvičení zvolili také jako nejčastější způsob trávení volného času ve věznici. Sport a aktivity s tím spojené mají také v plánu provozovat i po propuštění z vězení. To, s čím jsou však respondenti nespokojeni, je obecně nabídka a zajištění aktivit, ale také se objevila velmi výrazná nespokojenost a kvalitou volnočasových aktivit obecně, tudíž i těch sportovních. Dalším zjištěním tohoto výzkumu je, že i přesto, že většina respondentů trávila volný čas s rodinou a přáteli, tak ve vězení volí tyto aktivity především z důvodu prevence nudy, než že by toužili o aktivní trávení volného času. Za pozitivum však lze považovat to, že přínos těchto aktivit vidí také jako možnost podpory duševního zdraví, ale také v něm vidí možnost rozvoje dovedností, což se bude hodit po propuštění z vězení a pro případný nástup do zaměstnání.

Je třeba, aby vězni netrávili čas pouze prací či nečinností. Aktivity, které jim zařízení nabízí, jim umožňují získat pocit, že po propuštění z vězení se budou moci zařadit znovu

do běžného života a navázat tam, kde skončili.

Seznam literatury

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta, 1997. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně právní institut.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a SEDLÁČEK, Vojtěch, 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.
- Evropská vězeňská pravidla, 1996. *Příloha časopisu České vězeňství*. Roč. 4, č. 3. ISSN 80-5-85605 30 9.
- (EVP, čl. 64, s. 24) Evropská vězeňská pravidla. Strasbourg 1991 In *České vězeňství* 3/1995
- (EVP, čl. 65, písmo a), s. 24) Evropská vězeňská pravidla. Strasbourg 1991 In *České vězeňství* 3/1995
- GRAF, G., 1997. Abschlussbericht des transnationalen Projektes New Choices. *Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe*. Roč. 46, č. 6, s. 340-343.
- HÁLA, Jaroslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.
- JÍLEK, Miroslav, 2004. Dva světy, dvojí život za mřížemi. Rozhovor s 1. náměstkem generální ředitelky. *České vězeňství*. Roč. 12, č. 2, s. 22-25. ISSN 1213-9297.
- KÁDNER, Otakar, 1912. *Dějiny pedagogiky. Díl 3, Vývoj teorií pedagogických od konce stol. osmnáctého*. Praha: Dědictví Komenského.
- KOPP, P. a kol., 2004. *Penitenciárna psychológia*. Bratislava: Akadémia PZ. ISBN 80-8054-326-7.
- MAŘÁDEK, Vladimír, 1995. Anomální chování ve vězeňském prostředí. *České vězeňství*. Roč. 1, s. 61.
- NEDOROST, Libor, 1995. *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1114-9.
- NETÍK, Karel; HÁJEK, Stanislav a NETÍKOVÁ, Daria, 1997. *Psychologie v právu: úvod do forenzní psychologie*. Praha: C.H. Beck. ISBN 8071791776.
- NICKOLAI, Werner, 2006. Soziale aspekte des Sports im Strafvollzug. *Zeitschrift für Strafvollzug und straffälligenhilfe*. Roč. 42, s. 162-176.
- SOCHŮREK, Jan, 2007. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN

978-80-7372-205-0.

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, n.d.a. *Věznice Rapotice: Oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné*. Online. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rapotice/sekce/oddeleni-pro-trvale-pracovne-nezaraditelne>. [cit. 2024-03-27].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, n.d.b. *Věznice Rapotice: Výkon trestu a program zacházení*. Online. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rapotice/sekce/vykon-trestu-a-program-zachazeni>. [cit. 2024-03-27].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, n.d.c. *Věznice Rapotice: Příprava odsouzených na propuštění*. Online. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rapotice/sekce/priprava-odsouzenych-na-propusteni>. [cit. 2024-03-27].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, n.d.d. *Věznice Rapotice: Program „3Z“*. Online. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rapotice/sekce/program-3z>. [cit. 2024-03-27].

VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, 2024. *Vnitřní řád pro odsouzené – věznice Rapotice*. Online. Vězeňská služba České republiky: Věznice Rapotice. Lesní Jakubov. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/rapotice/ostatni/vr-rapotice-2024.pdf>. [cit. 2024-03-27].

Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky.

Interní dokumenty Věznice Rapotice

Seznam zkratk

SpO	Specializované oddělení
PZ	Programy zacházení
VSČR	Vězeňská služba České republiky

Přílohy

Příloha 1 Dotazník

Vážení účastníci,

děkuji vám, že jste si našli čas na vyplnění tohoto dotazníku. Jsem studentem bakalářského programu a provádím výzkum zaměřený na volnočasové aktivity ve vězeňském prostředí. Vaše odpovědi mi pomohou lépe porozumět vašim potřebám a preferencím ohledně volnočasových aktivit ve vězení. Vaše odpovědi budou použity pouze pro účely tohoto výzkumného projektu a nebudou sdíleny s žádnými třetími stranami.

Vaše účast je dobrovolná a všechny poskytnuté informace budou zpracovány s důvěrností. Prosím, odpověďte co nejupřímněji a podrobně.

Děkuji za vaši spolupráci.

S úctou,

Pazourek Zbyněk

1. Jaké jsou Vaše nejoblíbenější volnočasové aktivity?
 - a) sportovní aktivity
 - b) vzdělávací aktivity
 - c) umělecké aktivity

2. Jak jste spokojen s nabídkou a zajištěním volnočasových aktivit ve věznici?
 - a) velmi spokojen
 - b) spíše spokojen
 - c) nespokojen

3. Jaké aktivity ve věznici postrádáte?

Vypište:

4. Jaký vnímáte přínos volnočasových aktivit?
 - a) podpora duševního zdraví
 - b) rozvoj dovedností
 - c) prevence nudy

5. Jakým aktivitám se budete věnovat i po propuštění?
 - a) sportovní aktivity
 - b) vzdělávací aktivity
 - c) umělecké aktivity
 - d) jiné

6. Jakým jiným způsobem využíváte svůj volný čas ve věznici?
 - a) cvičení
 - b) vzdělávání
 - c) umělecké činnosti
 - d) jiné

7. Trávíte volný čas ve vězení aktivněji než na svobodě?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) někdy ano, někdy ne

8. Jakým způsobem jste trávil volný čas před výkonem trestu?
 - a) stejně jako nyní ve vězení
 - b) s rodinou a přáteli
 - c) jinak než nyní ve vězení

9. Jste spokojen s kvalitou (obsah, vedení, pomůcky) volnočasových aktivit?
 - a) velmi spokojen
 - b) spíše spokojen
 - c) nespokojen

10. Máte další myšlenky nebo poznámky ohledně tématu volnočasových aktivit ve věznici, které byste chtěli sdílet? Pokud ano, prosím, napište je níže.